

Rijk, C. de (2005) Van harde naar zwakke grenzen: de overgang tussen openbare en private ruimte binnen de vroegnaoorlogse stadswijk. Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

De openbare ruimte van de vroegnaoorlogse woonwijken van Nederland wordt veelal gezien als een probleem als het gaat om de herstructureringsopgave. De grote hoeveelheid openbaar groen is in principe een kwaliteit, maar heeft vaak een onduidelijke functie, wordt slecht onderhouden en roept daardoor onveiligheidsgevoelens op. Maatschappelijke trends, zoals toenemende behoefte aan afstand en beslotenheid en conflicterende aanspraken op de openbare ruimte laten zich bovendien slecht combineren met de open opzet van deze wijken. Het afsluiten van portieken en binnenterreinen getuigt van weinig oog voor die openbaarheid en maakt de openbare ruimte nog kwetsbaarder. Dit probleem schetst Coen de Rijk in zijn afstudeeronderzoek voor zijn studie sociale geografie aan de Rijksuniversiteit van Groningen.

De bijzondere rol van openbare ruimte in de vroegnaoorlogse wijk komt volgens De Rijk voort uit de oorspronkelijke ontwerpgedachte. Deze is gebaseerd op de idealen van het Nieuwe Bouwen uit de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw: licht, lucht en ruimte en de openbare ruimte als plek voor ontmoeting en recreatie. Samenspel tussen stedenbouwkundige structuur, groen en architectuur maakte dat mogelijk, maar functioneert niet meer. De woningen voldoen niet meer aan de eisen van de huidige woonconsument en de overvloed aan openbare ruimte wordt als problematisch ervaren. De Rijk benadert dit als een probleem van grenzen. Er ontstaan nieuwe grenzen tussen openbaar en privé. Functioneren deze optimaal? En mag de wens tot privacy ten koste gaan van de openbaarheid? Het onderscheid tussen openbaar en privé is belangrijk in het dagelijkse leven. Muren en deuren reguleren van oudsher de openbaarheid van een plek. De Rijk beschrijft hoe deze barrières tegenwoordig veelvuldig worden doorbroken, bijvoorbeeld door moderne technieken. De grens tussen openbaar en privé is minder duidelijk dan voorheen en tussen beiden bevindt zich 'parochiale ruimte': gebied dat openbaar

noch privé is. Dit begrip maakt de interpretatie van de trend van vermindering van publieke toegankelijkheid mogelijk. 'Parochialisering' van openbare ruimte doet zich voor als een groep gebruikers een gebied voor zichzelf opeist en daarbij anderen uitsluit.

De Rijk beschrijft de drie soorten ruimtes in termen van gebruiks- en belevingswaarde. Het ritme waarin de drie zich afwisselen, speelt in de vroegnaoorlogse wijk een sleutelrol. Deze is namelijk opgebouwd uit 'stempels': stedenbouwkundige eenheden die zich steeds herhalen. De Rijk vergelijkt het met een muziekstuk. Het ritme is sterk, maar van contrast is te weinig sprake. Weliswaar is er binnen het stempel variatie in woningtypen, maar die afwisseling wordt door herhaling, goedkope systeembouw en uniforme invulling van de openbare ruimte tenietgedaan.

De Rijk bestudeerde onder meer luchtfoto's en plattegronden en de allerdagse praktijk in de wijken Kraaihoek-Noord in Rotterdam en Nieuw-Sloten in Amsterdam. Hij zoomt in op de grensovergangen en toont aan dat op veel plekken een te sterke scheiding, een te harde grens, tussen de verschillende typen ruimtes is ontstaan. De groene ruimte interacteert slecht met de bebouwing en er is nauwelijks sprake van een overgangsgebied. Introductie van zwakkere grenzen kan de relatie verbeteren en meer interactie mogelijk maken. De Rijk geeft diverse voorbeelden, zoals het omvormen van pleintjes tot verhoogde plateaus of het geleidelijk ophogen van het maaiveld tot de eerste bebouwingslaag van portieklflats. Ook het herbestemmen van de begane grond tot woon-, werk- of voorzieningenruimtes kan de interactie verbeteren. Op andere plekken is juist sprake van een te zwakke grens, die de openbaarheid te veel benadrukt. Soms zijn er nauwelijks afscheidingen tussen private tuinen en de openbare ruimte. Hoge omheiningen liggen voor de hand, maar maken de openbare ruimte kwetsbaar. De Rijk noemt semi-transparante afscheidingen zoals gaas, vlechtwerk of klimplanten als oplossing of de introductie van gemeenschappelijke groenzones.

De Rijk besteedt ook aandacht aan parken en de wijkrand. Ter vervanging van de grote parken die er verlaten bij liggen, noemt hij de stadstuin als kansrijk alternatief: kleinschalig, verzorgd en monofunctioneel. De inrichting ver-

schaft duidelijkheid over het gewenste gebruik. Over de wijkrand stelt De Rijk dat de naar binnen gerichte opzet van de wijk, ter bevordering van het gemeenschapsgevoel, voor rommelige grenszones en slechte inbedding in het stedelijke weefsel heeft gezorgd. Duidelijkere vormgeving zou de leefbaarheid en herkenbaarheid van de wijk bevorderen zonder opoffering van het grensgebied. Daardoor voelt de wijk namelijk aan als een buitenwijk, terwijl de ligging vaak centraler is. Vroegnaoorlogse wijken bieden daardoor de unieke kans op wonen in het groen in de nabijheid en met de voordelen van de stad. Dit ambivalente karakter wordt wellicht de meest positieve en duurzame kwaliteit van de vroegnaoorlogse stadswijken. De conclusie luidt dan ook dat een behoudzame vernieuwing mogelijk is, waarmee het bijzondere karakter behouden of zelfs versterkt kan worden door meer variatie aan te brengen in overgangen van openbaar naar privé.

Een actueel thema, goed gedocumenteerd onderzoek met een praktische toepassing en vele inspirerende praktijkvoorbeelden maken deze scriptie erg leeswaardig. De gebruiks- en belevingswaarde van de te introduceren zwakke grenzen blijven niettemin onderbelicht, evenals de relatie met het begrip 'parochiale ruimte'. Dat neemt echter niet weg dat de geformuleerde oplossingsstrategieën relevant zijn voor de vele herstructureringsoperaties die momenteel in Nederland gaande zijn.

ESTHER JUURLINK